 <https://doi.org/10.30563/turklad.1102421>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by

programında bu makale taranmıştır

Makale Bilgisi / Article information

Makale Türü / Article types : Araştırma Makalesi / Research article
Geliş Tarihi / Received date : 12.04.2022
Kabul Tarihi / Accepted date : 02.06.2022
Yayın Tarihi / Date published : 20.06.2022

Atıf / Citation

Karaduman, S. (2022). Türk Edebiyatının Bazı Dönemlerinden Seçilen Örnekler Işığında “Arz-ı Hâl” Kavramına Genel Bir Bakış. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi / International Journal of Turkic Dialects (TÜRK LAD)*. 6. Cilt, 1. Sayı, 201-216.

**TÜRK EDEBİYATININ BAZI DÖNEMLERİNDEN SEÇİLEN ÖRNEKLER IŞIĞINDA
“ARZ-I HÂL” KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ**

*A General Overview of the Concept of “Petition” in the Light of Examples Compiled from Some
Periods of Turkish Literature*
SELAMİ KARADUMAN¹

Öz

Çok yönlü ve gelişmiş bir sistem olan dil, insanlığın duygu ve düşüncelerini aktarmada bir araç, geçmiş ile gelecek arasında bir köprü görevini görmüştür. İnsanlığın her türlü yaratımlarını dil ile anlatmak ve anlamak mümkündür. Dil, düşüncenin aynası, elbisesi olmuş ve insana özgü her ihtiyacı karşılamada en etkili yol ve vazgeçilmez bir unsur olarak değerlendirilmiştir. İç dünyasının oluşmasında, akla gelen hususların sıralanmasında, iletilmesinde dilin önemli bir katkısı vardır. İnsan bilincinde yer edinen, anne ve yakın çevreden edinilen ve toplumla güçlü bağlar kurmayı sağlayan ana dili ile insanın iç dünyası, arzuhâli en etkili şekilde ortaya konulur.

Bu çalışmada bir isteği, şikâyeti, vaziyeti konu alan arzuhâlin resmî makamlara sunulan imzalı bir dilekçe oluşuna, bir meslek olarak arzuhâlciliğe, arz ve rica durumuna değinilmiştir. Hayatın içinde, kültür ve gelenekte önemli yer teşkil eden “arz-ı hâl” kavramının önemi ve kavramın kişinin iç dünyasını yansıtmada bir rahatlatma unsuru olduğu belirtilmiştir. Arz-ı hâl, Türk edebiyatının bazı dönemlerinden seçilmiş örneklerle vurgulanmış ve bu kavram hakkında farkındalık oluşturulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arz-I Hâl, Arz Etmek, İç Dünyası, Türkü, Edebiyat.

Abstract

Language that is a versatile and developed system served as a tool for conveying the feelings and thoughts of humanity and as a bridge between the past and the future. It is possible to describe and understand all kinds of creations of humanity by language. Language was the mirror and dress of thought and was evaluated as the most effective way and an indispensable

¹Dr., Millî Savunma Üniversitesi, Hava Astsubay Meslek Yüksek Okulu, Askerî ve Sosyal Bilimler Bölümü. İzmir/TÜRKİYE. El-mek: selamikaraduman@hotmail.com

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3924-5000>

factor in fulfilling every human need. Language plays an important role in the formation of inner world, in ordering and conveying the subjects which come to minds. Our mother language that has a place in human consciousness, is acquired from mother and close environment, and enables to establish strong ties with the society reveals effectively inner world and petition of humanbeing.

In this study, it was mentioned that the petition which is about a request, complaint and situation, signed petition that submitted to the official authorities, being a petition-writer which is seen as a profession, and the situation of submission and request. It was stated that the concept of "petition", which has an important place in life, culture and tradition, is a factor of relaxation in reflecting the inner world of the person. Petition was emphasized with selected examples from some periods of Turkish literature and it was aimed to raise awareness on this subject.

Keywords: Petition, Submit, Inner World, Folk Song, Literature.

1. Giriş

Arz, Türk Dil Kurumunun güncel Türkçe sözlüğünde sunma, piyasaya mal sürülmesi, sunu, yüksek bir makama anlatma, bildirme biçimlerinde tanımlanmıştır. (<https://sozluk.gov.tr/>). İki Arapça sözcükten oluşan ve Farsça tamlama kuralına göre bir araya gelen arz-ı hâl tamlaması Türkçede arzuhâl biçiminde yazılmakta olup tamlamanın Türkçe karşılığı dilekçedir.

Dilekçelerin özelliği olarak “arz etmek” hususu, alt makamdan üst makama doğru gerçekleşir. Bundan dolayı günlük hayatta cümlesini “arz ederim” kalıbıyla sonlandıran bir insan, muhatabına hem bir saygı sunmakta hem de alçakgönüllülük örneği sergilemektedir.

Arz-ı hâl tamlaması, hâlin bildirilmesi, sunulması anlamına gelir. Arz kelimesi kullanıldığında onun yanında hemen akla gelen ve birlikte de kullanılabilen rica, rica etmek, teşekkür etmenin karşılığıdır. Teşekkür edildiğinde genellikle bu cevap verilir. Rica, hem kibarlığı hem de samimiyeti temsil eden bir kelimedir. Özellikle naiflik konuları için oldukça önemli bir cevaptır. Rica etmek, teşekkür eden birine karşı söylenebilecek en doğru kelime sayılabilir.

Kurumlar arasında arz ve rica durumu, resmî yazışma usullerine göre belirlenmiştir. Buna göre yazıların metin bölümü “arz ederim”, “rica ederim” veya “arz ve rica ederim” ifadelerinden uygun olanı kullanılarak bitirilir. Arz ve rica durumu, yazıyı çıkaran makam ile yazıyı alacak makam arasındaki düzey dikkate alınarak belirlenir. Üst veya aynı düzey makamlara dağıtımli yazılar “arz ederim”; ast (alt) makamlara dağıtımli yazılar “rica ederim”; aynı anda üst veya aynı düzey makamlar ile ast (alt) makamlara gönderilmek üzere hazırlanan yazılar ise “arz ve rica ederim” ibaresi ile bitirilir. Gerçek ve tüzel kişilere yazılan yazılar, “rica ederim” biçiminde sonlandırılır. Arz ve rica durumu belirtilirken kendiliğinden başka ifadeler kullanılmaz.

Günlük hayatta ise haksızlığa uğradığını düşünen kişi, sorunun giderilmesi için çözüm yolları arar. Bu noktada kişinin kendini doğru ifade edebilmesi, karşıdakini ikna ederek kendini savunabilmesi, kendi hâline tercüman olabilmesi için dilin inceliklerine hâkim olması gerekir. Böylelikle kişi, inandırıcı ve güven verici yaklaşımıyla daha kolay sonuç alabilir. Sonuç alınmadığı durumlarda sorunun çözüm adresi mahkemeler olur. Adaletin tesis etmediğini düşünen insanlar, mahkeme kapılarına dayanırlar. Bu şekilde hak kaybı yaşadığını, kendisine haksızlık yapıldığını düşünen insanın hâli, moral ve motivasyon eksikliğinden kaynaklı olarak bozuk hatta perişandır. Bundan dolayı hâletiruhiyesi (ruhsal durumu) bozulan kişi, bu durumu en doğru ve en etkili biçimde anlatmak ve hakkını aramak ister. Mağdur olan insan, içinde bulunduğu bu kötü durumu bir yardımcı vasıtasıyla mahkemeye ulaştırma amacındadır. Mahkemelerin önlerinde bu iş, bir meslek hâline dönüşmüştür: “arzuhalcilik”. Bu meslek,

okuma-yazma oranının az olduğu dönemlerde arz-ı hâl yazarak geçimlerini sağlayanların sayesinde ortaya çıkmıştır.

"Arzuhâl, devlet büyüklerine yazılan talep veya şikâyet mektuplarıdır. Bu mektupları yazıp para kazanan kişi de arzuhâlcidir. Onların yasaları bilmesi, dili etkili kullanması ve güvenilir olması gerekir. Türk edebiyatı, şarkı ve resimlerinde de dikkat çekmektedir." (Topallı, 2010: 62). Düşüncelerin aynası hükmünde sayılan ana dili doğru, güzel ve etkili bir biçimde kullanmak, bilgi, beceri, donanım ve tecrübe gibi niteliklerle doğrudan bağlantılıdır. Dolayısıyla arzuhâlcilerin, kanun ve kuralları iyi bilmelerinin yanında doğru, akıcı ve etkili bir ifadeye sahip bulunmaları, insanların güvenini kazanmış olmaları gerekmektedir.

Arzuhâlcî, para karşılığı dilekçe, mektup vb. yazan kişidir. Okuryazarlık oranının artması, teknolojik gelişmelerin baş döndürücü hızı, bilgisayar ve internet kullanımının yaygınlaşması gibi nedenlerle günümüzde arzuhâlcilik mesleği, giderek kaybolan meslekler arasında yer almaktadır. Her ne kadar meslek, kaybolmaya yüz tutsa da insanoğlunun hâlini arz etme gayreti hiç azalmayacağı gibi daha da önemini arttıracaktır.

İnsanın iç dünyasının aktarılması amacıyla bir hak ihlalinin yaşanması gerekmez. Hayatın hemen her alanında insanın kendini arzı, beyanı mevcuttur. İnsan, kimi zaman bir resim çizerek kimi zaman şiir yazarak bazen insanı veya insan dışındaki varlıkları muhatap alarak kimi zaman da müziğin veya güzel sanatların bir dalında faaliyet göstererek çok geniş bir yelpazede kendini ifade etme yolu bulabilir. Bu çalışmada Türk edebiyatının bazı dönemlerinden derlenen örnekler ışığında arz-ı hâl kavramı değerlendirilmiştir.

2. Türk edebiyatının bazı dönemlerinden seçilen örneklerle arz-ı hâl kavramı

Türk edebiyatının sayfaları aralandığında sanatçıların arz-ı hâl etmek için arzıendam (boy göstermek) ettikleri görülmektedir. Edebiyatın genel tanımı; duygu, düşünce ve hayallerin söz ve yazı ile ifade edilebilmesi sanatıdır. Bu kapsamda Türk edebiyatının deryasından damla sayılabilecek bazı örneklerle yapılan arzılara kronolojik sıraya göre bakmanın konu hakkında farkındalığı artıracığı ve genel bir bakış açısı kazandıracığı değerlendirilmektedir. Seçilmiş örnekler incelendiğinde kavramın bazen "arz-ı hâl, arz et-, arz" şeklinde doğrudan kullanıldığı bazen de bu ifadeler olmadan beyan edildiği dikkat çekmektedir.

8. yüzyılda mezar taşlarına yazılmış olan Orhun Yazıtları, Türk hitabet sanatının ilk örneğidir. Eser, oldukça etkili bir anlatım gücüne sahiptir. Özellikle Bilge Kağan'ın halka hitap ettiği kısımlarda bu güç daha çok hissedilir. "Türk adının, Türk milletinin isminin geçtiği ilk Türkçe metin; Türk askerî dehasının, Türk askerlik sanatının esasları ve Türk edebiyatının ilk şaheseri..." (Ergin, 1995: 7). Orhun Abideleri'nde Bilge Kağan, hükümdar olduğu zamanki genel vaziyeti, Türk milletine etkili anlatım gücüyle şöyle arz eder:

Neng yılsığ budunda üze olurdım. İçre aşsız taşra tonsuz yabız yablak budunda üze olurtum. İnım Kül Tigin iki şad inim Kül Tigin ile sözleşdimiz. Kangımız eçimiz kazanmış budun atı küsi yok bolmazun tiyin, Türk budun için tün udımadım, küntüz olurdım. (Ergin, 1995: 81).

Bilge Kağan, yönetime geçtiği zamandaki milletin yoksul ve perişan hâlini tasvir eder. Kardeşi Kül Tigin ile baş başa verdiklerini, atalarından kalan manevi mirasa sahip çıkacaklarını ifade eder. Milleti için gece uyumadan, gündüz oturmadan çalıştığını belirtir. Türk milletinin tarih sahnesinden yok olmaması için yaptığı fedakârlığı arz eder.

Yusuf Has Hacip tarafından Karahanlı hakani Tabgaç Buğra Han'a sunulan ve İslami dönem Türk edebiyatının mahsulü Kutadgu Bilig, bir yönü ile nasihatname diğer yönüyle de siyasetname özelliği göstermektedir. Kişileri her iki dünyada da kut'a (saadete) erdirmeye yarayan bilgi anlamına gelen Kutadgu Bilig, Türk yazınının elde bulunan en eski İslami verimidir. "Gerek Türklük gerek İslamlık bakımından yazı sanatı ve ahlak bilgisi ile öğüt alanında göğüs kabartıcı büyük bir başarıdır." (Dilaçar, 1995: 71).

ilig aydı ay toldı sözle sözüg

Nelük şük turur sen ne boldı özüng (Kaçalın, ?: 58).

“Hükümdar Ay-Toldı’ya konuşmasını söyledi. Sana ne oldu, niçin susuyorsun?”

ilig yarlıkamaz negü sözleyin

ayıtmazda aşnu negü ötneyin (Kaçalın, ?: 58).

“Hükümdar ne söyleyeceğimi buyurmadığı için o sormadan önce neyi arz edeyim.”

Yukarıdaki beyitlerde vezir ile hükümdar arasındaki bir başka deyişle küçük ile büyük arasındaki edep, adap hususu anlatılmakta ve vezirin hükümdara nasıl arz etmesi gerektiği, bir nezaket ve görgü kuralı vurgulanmaktadır.

Tasavvufi Türk edebiyatına gelindiğinde aşk anlayışının mecazî (maddi) aşktan sıyrılarak hakikî (ilahi) aşka yükseldiği görülür. “Tasavvuf edebiyatının en temel konuları arasında yer alan ilahi aşkı, maddi aşktan ayırt etmek için çoğu terim, alegori ve mecaz ele alınmıştır. Tanrı’ya kavuşmanın coşkusu ve O’ndan ayrı düşmenin ızdırabı ile ifade edilen şiirler, ezberlenmiş ve halk arasında yaşamıştır.” (Bilgin, 2014: 5). Bu sahada eserler veren şairler, görüş ve düşüncelerini eserlerinde vahdet-i vücud anlayışı doğrultusunda ifade etmişlerdir. Tasavvufi şiirlerde sanat endişesi geri planda kalmıştır. Bundan ziyade mutasavvıfın içinde bulunduğu ruh hâlinin ve neşvesinin dışa tezahürü önemli olmuştur. Aslında tasavvufi düşünce sisteminde şairlerin arziendam etmeleri, kendilerini ön plana çıkarıp sanat kudretlerini vurgulamaları gibi yaklaşımlar bulunmamıştır. Bilakis tevazu üzerine kurulu olan ve aza kanaat edip çok şükretmeye dayalı bir kulluk anlayışı, ön planda yer almıştır. Mutasavvıfların istikametleri, arziendam üzerine kurulu değil arz-ı hâl etmek üzere bir kulluk yaşamak için çizilmiştir.

Türk tasavvuf edebiyatının ilk ve önemli temsilcilerinden biri olan Yunus Emre, düşünceleri ve şiirleriyle çağları aşmış, evrensel bir üne kavuşarak günümüze ulaşmıştır. Sade ve derin anlama sahip şiirlerinde Türkçeyi edebî ve millî dil şeklinde kullanmış, kendine özgü aşk anlayışı ortaya koymuştur.

13. yüzyıl, Anadolu’da siyasi ve ekonomik bunalım çağına var olduğu dönemdir. Böyle bir devirde Yunus, insanlığa derin bir hoşgörü anlayışını, tanışmayı, birlik ve beraberliği, sevmeyi, seilmeyi arz etmiştir. Yunus, edebiyat tarihinde kendine özgü tarzıyla bilinmiş ve insana herhangi bir ayırım yapmaksızın sevgi diliyle yaklaşmıştır. “Ete kemiğe büründüm, Yunus gibi göründüm.” (Yıldız, 2009: 191) diyen şair, kendinden sonra gelen şairler üzerinde izler bırakmıştır.

“Çağatay dili, Türk dilleri ailesinin Orta Asya grubuna mensuptur. Bu dil 15. yüzyıldan 20. yüzyılın başına kadar kullanılan bir edebî dildir.” (Eckmann, 1988: VII). “Çağatay Türkçesinin en büyük şair ve yazarı olan Ali Şir Nevayî; yalnız Çağatay edebiyatının değil bütün Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biridir.” (Ercilasun, 2004: 410). Nevayî, aşağıdaki beyitlerinde sevgiliye olan aşkıdan dolayı deli divane olduğunu ve artık saki (içki dağıtan kimse) tarafından yapılacak herhangi bir müdahalenin kendisine fayda vermeyeceğini arz ediyor. Şair, şefkatli bir dost olan sevgiliye seslenerek aşkın sırlarını boynuna asıp ifşa ettiğini söylüyor.

Meni ışk eylemiş divâne, ey sâkî, ne sûd etkey

Neçe kılsang beyân efsûn, neçe kılsang ıyân taviz

Nevâyî ışk esrârın yazıp boynıga asıpdur

Tasavvur kılmaga sen, ey refîk-i mihrbân, taviz (Eckmann, 1988: 234).

“Fatih Sultan Mehmet, kudretli bir hükümdar, büyük bir siyaset dehası ve muzaffer bir komutan olduğu kadar, kültür, sanat ve edebiyatta da ismini altın harflerle tarihe yazdırmış entelektüel bir şahsiyet ve kuvvetli bir şairdir.” (Doğan, 2009: 9).

Her zamân âşıklara varmak durur cânâna güç

Arz-ı hâl itmek gedâlar Hazret-i Sultân'a güç (Doğan, 2009: 33).

“Aşıkların sevgiliye ulaşması her zaman güçtür. Dilencilerin sultana hâllerini arz etmeleri de güçtür.”

Bir devri kapayıp diğer devri açan kudretli hükümdar Fatih Sultan Mehmet'in tarihe damgasını vurmuş özelliklerinin yanında şairsel duyarlılığını da vurgulamak gerekir. Avnî mahlasını kullanan Fatih, şiir tekniğindeki başarısıyla şair sultanlar arasına adını yazdırmayı bilmiştir. Şair, âşıkları dilenciye, sevgilileri de sultana benzetmiştir. Sıradan bir insan, nasıl sultanın huzuruna meramını iletme amacıyla kolay çıkamıyorsa âşık da haddini bilir ve sultan olan sevgilinin bulunduğu yere öyle kolay ulaşamaz.

16. yüzyıla gelindiğinde Divan şiirinin zirvelerinden sayılan, ilimsiz şiiri temelsiz duvara benzeten ve en büyük lirik şairler arasında gösterilen Fuzuli'nin şiirleri bu anlamda bir hazine gibidir. Şairin şu beyitinde onun sevgili karşısındaki hissiyatı anlaşılabilir, saygı ve sevgisinde hangi seviyede olduğu görülebilir.

Dimen kim adli yoh yâ zulmi çoh her hâl ile olsa

Gönül tahtına andan özge sultân olmasun yâ Rab (Mazıoğlu, 1986: 78).

“Adaleti yok ya da zulmü çok demeyin. Nasıl olursa olsun, gönlümün tahtına ondan başka sultan olmasın, ya Rab.”

Fuzuli, tasavvuf ehli bir şair olduğundan ilahi aşkı konu almıştır. O, aslında son derece zalim olan sevgiliyi, âşığın adalet göstermeyen, sürekli zulm eden biri olarak tanımlamanın yanlış olduğunu ifade ediyor. Çünkü sevgili, âşığın gönül tahtına oturmuş bir sultandır. Şair, ona aşkını arz ederken son derece edepli bir tavır takınmaktadır.

Burada gönül imgesinin bir yönünü hatırlamak gerekir. Tasavvufi inanç sisteminde gönül, kutsal bir mekân olan Kâbe ile mukayese edilir ve kıyas sonucunda gönlün üstünlüğü vurgulanır. Çünkü Kâbe'nin mimarı bir insandır. Gönlün mimarı ise Yaradan'dır. Bu anlamda, kalp kırmanın aslında ne kadar büyük bir yanlış olduğu, telafisinin belki de imkânsız görüldüğü anlaşılmaktadır.

Divan edebiyatında şiire biçim ve içerik açısından birçok yenilik getiren ve yaşarken “Sultanü's Şuârâ” (şairler sultanı) unvanını alan, biçim açısından kusursuz şiirleri olan Baki, şiirlerinde tasavvufi aşka değil, dünyevi aşka önem vermiş ve içten, abartısız bir anlatım kullanmıştır. Edebiyatta geleneklere bağlı kalmasına rağmen şiir diline yeni bir düzen ve akıcılık getirmiş, nazım tekniğini geliştirmiştir. Şair, çağdaşı şairlere göre daha sade ve anlaşılır bir dil seçtiği aşağıdaki örnekte sevgiliye temiz sevgisini ve yürekten bağlılığını nezaketle arz etmiştir.

Şi'r ü inşâdan murâdı âşık-ı bî-çârenüñ

Arz-ı ihlâs eylemekdür yâre Bâkî ve'd-du'â (Kaplan, 2013: 55).

“Ey Baki, çaresiz âşığın şiir ve düzyazıdan gayesi sevgiliye içtenliğini arz etmek ve duadır.”

17. yüzyıl Divan edebiyatının kaside ve hiciv alanında önde gelen şairi Nefi, “sadece yaşadığı dönemin değil Osmanlı edebiyatının en büyük şairi sayılmıştır.” (Ocak, 2002: 65). Aşağıdaki beyitte şair, çok sözün az kıymeti olduğunu vurgulamıştır. Dua vaktinde arz-ı hâl etmenin sözü fazla uzatacağını ve yanlışlığını belirtmiştir.

Arz-ı hâli ko duâ demleridir ey Nefî

Az olur kıymeti zîrâ söziün olunca kesîr (Akkuş, 2018: ?).

“Ey Nefî, dua zamanında hâlini arz etmeyi bırak. Zira söz çok olunca sözün değeri az olur.”

Nefî, şu örnekte sadece sevgiliye ifşa edebileceği gizli sırlarını, kendi gönlünde muhafaza ediyor. Şairin ona açılabilmesi, arzuhâlini takdim edebilmesi için uygun zaman, onun tenhada yakalanmasıdır. Aksi takdirde şair, gönlünde sevgili ile ilgili gizlediği sırları arz etmeyecektir:

Tenhâ düşürmeyince demem yâre derdimi

Serbeste arz-ı hâl-i dil-i râzdır sözüm (Akkuş, 2018: ?).

“Sevgiliyi tenhada yakalamadan derdimi ona söylemem. Benim sözüm, gönülde saklanan gizli hâlin arz edilmesidir.”

Türk halk şiirinin 17. yüzyıldaki güçlü temsilcilerinden Karacaoğlan, vuslat arzusu ve heyecanıyla yanıp tutuştuğu sevgiliye hâlini şöyle arz etmiştir:

Ala gözlerini sevdiğim dilber

Sana bir tenhada sözüm var benim

Kumaş yüküm dost köyüne çezildi

Bir zülfü siyaha nazım var benim (Karaer, 1988: 104).

Yine Divan şiirinin en büyüklerinden olan 18. yüzyıl şairi Nedim’in şu şarkısında beşerî aşk, orijinal bir biçimde ifade edilmiştir:

Bir sen ü bir ben ü bir mutrib-i pâkîze-edâ

İznin olursa eğer bir de Nedim-i şeydâ

Gayrî yârânı bu günlük edip ey şüh fedâ

Gidelim serv-i revânım yürü Sa’d-âbâda (Kımay, 2013: 185).

Şair, şarkısında; güzel sesli bir çalgıcı eşliğinde sevgiliyle birlikte vakit geçirmek istemektedir. Hayatı ve edebî kişiliği incelendiğinde pek de fedakârlıkla ilişkisi olmayan şair, burada ne kadar da fedakâr (!) olduğunu belirtmektedir. Çünkü dostlarını, içinde bulunduğu anı maşuğuyla değerlendirme uğruna terk edip dönemin eğlence mekânlarından olan Sadabat’a selvi boylusuyla gitme niyetindedir. İçinden geçenleri hiçbir endişeye kapılmadan rahatlıkla dile getiren şair, aslında bütün güzelliklere âşıktır. Nedim, içinde bulunduğu hâli, en iyi ifade eden şairlerden biridir.

Şairler, sevgiliye olan aşklarını ifade ederlerken hep تنها olan bir mekândan bahsetmişlerdir. Çünkü burada artık gizli sayılacak sözler, sadece âşık ve maşuk arasında kalacaktır. Bu vuslat anında artık eş, dost ve akrabaya da ihtiyaç duyulmamaktadır. Şairler, sevgililerine kavuşmak için sürekli dil döküp yalvarmışlar ve bu yolda canlarını feda edecek noktaya gelmişlerdir. Şairler, her şart altında münasip bir lisanla hâllerini arz etmişler, fakat sevgiliden gereken ilgiyi görmemişlerdir.

Osmanlı sadrazamlarından Koca Mehmet Ragıp Paşa, başarılı bir devlet adamı ve devrinin önde gelen bilgin kişilerinden olmasının yanı sıra, Nedim ve Şeyh Galip gibi 18. yüzyılın önemli şairlerinden biridir. Bilim çalışmalarını desteklemiş ve kütüphane kurdurmuş olması, hat sanatı ve hattatlığının yanında, kitaba, okumaya düşkünlüğü onun kültür adamı olduğunun göstergesidir. “Hakikat ve filozof aşığı Ragıp Paşa, kendinden sonra gelenler arasında bile Nâbî ekolünün en önemli şairi olarak anılmıştır.” (Aydmer, 2016: 30). O, hikmetli

mısraları ile halk arasında ün kazanmış ve onun bu mısraları atasözleri gibi halk nezdinde kabul görmüştür. Ragıp Paşa'nın atasözü kıymetinde olan özlü bir sözüne örnek aşağıdadır.

Meyân-ı güft u gûda bed-meniş iham eder kubhun,

Şeca'at arz ederken merd-i kıbtî sirkatin söyler. (Kesik, 2009: 165).

"Mayası bozuk olanlar, dedikodu esnasında kabahatlerini farkında olmadan belli ederler. Kıbtî Beyi de yiğitliğini arz ederken kendi hırsızlığını örnek verir."

Tanzimat edebiyatının belli başlı özelliklerini sanatında toplayan, duygularıyla yerli kalmaya çalışsan, düşünceleriyle Batı anlayışını arzu eden Ziya Paşa, eskiye ait şekillerle yeni fikirleri anlatmaya çalışmıştır. Özellikle darbimesel hükmünde olan hikmet dolu sözleri sadece Türk şiirine değil, aynı zamanda düzyazı sanatlarına da katkı sağlamıştır. "Ziya Paşa'nın edebî olarak üst düzeyde olan Tercî-i Bend'inde Doğu ve Batı fikri başarılı biçimde işlenmiş, kâinat bir bütün hâlinde ve son derece dikkatli bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Sonuçta şair hayrete düşmüş ve insanın ne kadar aciz olduğunu vurgulamıştır." (Göçgün, 1987: 16).

Şair aşağıdaki dizelerde önceleri çalışma belasına düştüğünü, doğruluktan ayrıldığını için bu yolun sonunda başına dert geldiğini, doğruluk üzerinde kalmasından ve yaptığı hizmetlerden dolayı pişmanlığını belirtiyor. Şairin ibretlik hâlini görmek, ders çıkarmak isteyenlerin fikir sahibi olması için yeterli olacaktır.

Bir zamanlar ben dahi düşdüm belâ-yı gayrete

Doğrulukla uğradım bin türlü derd ü zahmete

Veh yazık sarf etdiğim ömre zamana hizmete

Fikr için görmek beni kâfidir ehl-i ibrete (Göçgün, 1987: 74).

"Uğruna sarf ettiğim hayata, zamana ve hizmete yazık! Benim durumumdan ders çıkarmak isteyenlerin beni görmeleri, bu konuda düşünmeleri için yeterli gelir."

Şairin 72 sayfalık küçük bir kitap hâlinde yayımlanan Arz-ı Hâl adlı eseri, uzun bir dilekçe örneği sayılır. Arz-ı Hâl, 19. yüzyılın ikinci yarısında mali buhran yaşayan Osmanlı Devleti'nde idari ve mali ıslahatlar yapılması için Ziya Paşa'nın öneri ve düşüncelerini ortaya koyduğu eserdir. "Şair, bu eserde bir taraftan padişah ile yakınlık kurmayı arzularken diğer taraftan Ali Paşa'ya karşı öfkesini sergiler. Eser içerik yönünden çok kuvvetli değildir. Eserin dili sade ve akıcı oluşuyla ilgi uyandırmıştır." (Göçgün, 1987: 29).

"Yer yer siyasetnâme özellikleri gösteren ve Osmanlı Devleti'nin temel meselelerini içeren Arz-ı Hâl, günümüz araştırmacı ve siyasetçileri için de başucu kitabı olabilecek güçte bir eserdir." (Korkmaz, 2016: 64).

Tanzimat Dönemi'nin diğer bir şairi Abdülhak Hamit Tarhan, çok sevdiği eşinin ölümü üzerine iç dünyasında ölüm kavramını çok yakından hissetmiş ve eşini kaybetmiş olmanın verdiği derin bir üzüntüyle yüzleşmiştir. Eşine olan bağlılığını ve güçlü sevgisini dile getirdiği Makber adlı şiirinde hayat ve ölüm arasındaki tezat çok net bir şekilde görülür. "Şair, bir taraftan geçirdikleri günleri anar ve hatırlarken bir taraftan eşini kaybetmiş olmanın keskin ızdırabını duyar ve Tanrı'ya art arda sorular sorarak ölümün manasını öğrenmeye çalışır." (Enginün, 1982: 8). Aşağıdaki örneklerde şairin eşini arayışı, onu kaybetmiş olmanın verdiği hezeyan ve bu gerçeği kabullenemeyişi peşi sıra arz ettiği sorularda görülmektedir.

Nerde arayım o dilrübâyı?..

Kimden sorayım o bî-nevâyı?..

Bildir bana nerde, nerde yâ Rab?..

Kim attı beni bu derde yâ Rab?..

Sığsın mı hayâle bu hakikat?..

Görsün mü gözüm bu mâcerâyı?.. (Enginün, 1982: 45).

Servetifünun topluluğunun öncüsü Tevfik Fikret, Türk şiirini ortaya koyduğu konu çeşitliliği ile genişletmiştir. Şiire yeni bir biçim ve söyleyiş özelliği getirerek kendini takip edenlere şiir sanatı açısından yol göstermiştir. Cumhuriyet Dönemi temsilcilerine de düşünce yönünden katkılar sağlamıştır. “Şiirde yeni ufuklar keşfetmeyi deneyecek kadar cesur ve dönemindeki büyük şairlerin gölgesinden çıkmayı başarabilecek mertebede kendi özgün sesini bulmuş olan Tevfik Fikret” (Yeni, 2021: 224), aşağıdaki mısralarında Divan şairleri gibi sevgiliye arzuhâlini sunmuştur. Sevgili ile bir an dahi olsa birlikte olmanın hayalini kurmuş ve bu hoşça geçen zaman dilimini sonsuzluğa erişmek varsaymıştır.

Ooh, gel gel, bu hafâ-gâha berâber gidelim;

Orda sensiz geçecek günleri tazmîn edelim.

Bir siyah kuş gibi âmâde-i pervâz ü firar

Bu vefasız gecenin koynunda

Edelim gel, ebedî kalmak için ısrâr...

Kim bilir, belki de son lahzâ-i sevdâmızdır;

Hoş geçen her dem-i sevdâ ebediyyet sayılır! (Uçman ve Akay, 2007: 146).

Fecriati topluluğunun en önemli şairi Ahmet Haşim, hayat ve kadın karşısında kendini hep yalnız hissetmiş ve eserlerinde bu ruh hâlini yansıtmıştır. Hüzün, yalnızlık, ölüm, aşk gibi bireysel konular, işlediği konular arasında yer alır. Annesiyle birlikte yaşadığı mutlu çocukluk günlerine derin özlem duyan şair, acılarını, sıkıntılarını içinde saklar ve anılarla oyalanır.

“Haşim aşkta ve toplumda arzuhâline ulaşamamıştır. Teselli olmak için tabiata, hatıralara ve hayallere yönelir. Hakikatte elde edemediği şeyleri kurguladığı masala benzer bir hayal dünyasında arar. Başka bir çıkış yolu bulamadığı için yine bu acı dünyaya mahkûm olur.” (Bezirci, 1983: 18). Hayal âleminde avunmaya çalışan şair, kendi tasarladığı gibi bir dünyanın olmadığını farkına varır. Kurguladığı dünyadan ayrı kaldığı için bu acı dünyada sürgün gibi hayatını geçirecektir:

Uzak

Ve mâî gözeli bir beldeden cüdâ kalarak,

Bu nefy ü hicre müebbed bu yerde mahkûmuz (Bezirci, 1983: 19).

“Uzak ve mavi gölgeli bir ülkeden ayrı kalarak bu sürgüne ve göçe sonsuza dek bu yerde mahkûmuz.”

Türk halkının his ve heyecanına tercüman olmuş, fikir ve toplum adamı, istiklal şairi Mehmet Âkif Ersoy’un Millî Mücadele’nin kazanılmasındaki rolü çok büyüktür. Şairin hayatı ve edebî kişiliği incelendiğinde onun her daim, içinde bulunulan vaziyeti, karanlık günlerden aydınlığa çıkış yollarını, ümit ve hürriyet kavramlarının bir milleti diriltecek güdüleme unsuru olduğunu, tespit edilen problemlere çözüm hususlarını milletine arz ettiği görülmektedir. “Manzumelerinde beşerî ve içtimai meseleleri ele almış, okuyucunun dikkatini çekmiş, bunları düşünmesi, üzülmesi ve neticede çare aramasını istemiştir.” (Düzdağ, 2014: 22).

Millî Mücadele’nin amacını ve ruhunu, milletin birlik ve beraberliği ile bağımsızlık istek ve azmini dile getiren İstiklal Marşı, bir asır önce olduğu gibi bugün de tarihe tercüman olmaya devam etmektedir. Şair tarafından Türk milletinin her bir neferine arz ve ithaf edilen Marş, milletin malı olarak değerlendirilmiş ve Safahat adlı esere alınmamıştır.

Cumhuriyet sonrası şiir tarihinin en önemli hareketlerinden "İkinci Yeni" akımının öncülerinden sayılan, sanat yaşamı boyunca pek çok ödüle layık görülen Turgut Uyar, 1948 yılında Kaynak dergisinin açtığı şiir yarışmasında Arz-ı Hâl şiiri ile ikincilik ödülünü almıştır. "Bu şiir, konusu, biçimi ve dili yönüyle Garip şiiri ile ortak özellikler gösterir." (Şenderin, 2012: 147).

Turgut Uyar, arz-ı hâl şiirinde şair bir insan olarak hâlini, en üst makama kendi algılayışına göre iletmektedir. Şiirde zayıf bir dinî profil çizen şair, bu dünyada çokça bulunan günahkâr kulların arasında yer aldığını arz ediyor. Şair, ezeli bir sır olarak değerlendirdiği Yaradan'ı insanların aşk ve geçim derdi yüzünden unuttuğunu ve bu doğrultuda yaşadıklarını arz-ı hâl şiirinden seçilmiş dizelerde vurguluyor.

Ben de günahkâr kullarımdanım Allahım...

...

Benim gibi kulun çok dünyada, Allahım!..

...

Ekmek derdi, aşk derdi unutturdu seni.

...

İşte insanlar bu minval üzre, Allahım!..

Kıt kanaat sere serpe yollar boyunca...

Sen, bizim için hâlâ o ezeli sırsın. (Uyar, 2017: 18).

Modern Türk şiirinin temsilcilerinden Cahit Zarifoğlu'nun şiirlerinde hikmetli söyleyiş özelliği kendini hissettirir. Şiirlerinde mistik bir olay örgüsünün hâkim olduğu kapalı ve imgeci bir üslup ön plandadır. Zarifoğlu'nun şiirlerinde en somut gerçeklikler bile alegorik ve imgeci bir anlatımla okura aktarılır. Çağrışıma dayalı imgelerde anlam, okura doğrudan sunulmaz. Behçet Necatigil, onun şiirlerindeki çatışma unsurlarını şu şekilde değerlendirmiştir: "Şiirlerinde geniş boyutlarla, özellikle madde ve ruh çatışması, Batı diktasına karşı Doğu protestosu gibi temaları işlediği görülüyor." (Zarifoğlu, 2017: 10).

"Menziller şiirinde, seçtiği kelimelerle okuyucunun serbest çağrışımla yorum yapabilmesine, şiirin iç dünyası ile kendi iç dünyasını birleştirebilmesine imkân tanımıştır." (Ceran, 2007: 181). Bu şiirler arasında bulunan "Arzihâl şiirini Cahit Zarifoğlu'nun o dönemin genç şairlerinin en çok etkilendiği ve kendilerine en çok yol gösteren şair olarak gördüğü Sezai Karakoç için yazdığını rahatlıkla görebilmekteyiz." (Eş, 2018: 182).

senin köylün olayım

o uzak iklimleri erişilmez beldeye

bakabilemezdik senin götürmen olmasa

şu küçücük kalpte

(yaman halimiz helal ettiremezsek)

nice hakkın yüklü. (Zarifoğlu, 2017: 295).

3. "Arz-ı hâl" mesnevilerinden bir derleme

Divan edebiyatında manzum arz-ı hâller farklı nazım şekilleri ile yazılmışlardır. Çalışmada mesnevi nazım şekli ile yazılan bazı arz-ı hâller ele alınmıştır. Bir edebî tür olan arz-ı hâl mesnevilerinde şairlerin padişahı, devrin ileri gelen devlet adamlarını, sevgiliyi, yakınları övdükleri ve onlara taleplerini ilettikleri görülmektedir. Şairler, arz-ı hâl mesnevilerinde maddi ve manevi durumlarını arz eder, talep ve şikâyetlerini dile getirirler. Çoğunlukla üç bölüme

ayrılan arz-ı hâllerin giriş bölümünde memduh (övülmüş, methedilmiş) kalıp ifadelerle övülür, asıl kısımda içinde bulunulan durum arz edilir, talep ve şikâyetler dile getirilir. Dua ile şiir bitirilir.

“Kişi ve makama göre değişkenlik gösteren arz-ı hâllerde belli başlı makamlar ve genel talepler ortaya konulmuştur. Şairler, özel durumlarını da arz edip yardım umabilirler veya bir yakını, arkadaşı için de arz-ı hâl sunup yardım bekleyebilirler.” (Yıldız, 2019: 1028). Bu kapsamda yukarıda adı geçen çalışmadan seçilmiş beyitlerde, şairlerin arzuhâllerine örnekler sunulmuştur.

*N'ola ahvâlüm itsem kapuna arz
Ki es-sultânu zillullahı fi'l-arz (Âşık Çelebi)*

*Velikîn arz-ı hâlümden mukaddem
Gerek kim ol şehün bir medhin idem (Edirneli Nazmî)*

*Rahîmî kapuna hâlini güstâhâne arz eyler
Senüdüür lutf u ihsân bâkî ol şâhâne arz eyler (Rahîmî)*

*İşigüne arz iderin zilletüm
Lutf idüp incinme ana devletüm (Yetîm)*

*Hâlini arz eyledi vardı ana
Oldı şikâyet sened-i ibtilâ (Güftî)*

*Eyle kazâdan yine arz-ı melâl
Ya'nî bu üslûb ile kıl arz-ı hâl (Güftî)*

*Arz idüp hâl-i kalb-i nâ-kâmın
Böyle tahrîr ider ser-encâmın (Nâbî)*

*Arz-ı fakîri gûş eyle
Kulzüm-i cûdsın hurûş eyle (Nâbî)*

*Bendenün arz-ı hâlini gûş it
Nâleden 'andelîbi hâmuş it (Nâbî)*

*Arz-ı hâl-i fakîre eyle nazar
Ey keremkâr u merhamet perver (Feyzî Halil)*

*Böyle bir zât bulunmaz ey dil
Arz-ı hâl eyle bunu ni'met bil (Feyzullah Nâfiz)*

*Arz-ı hâlimi benim gûş eyle
Sem'-i insâf ile lutf et dinle (Feyzullah Nâfiz)*

*Rahm idüb didi var der-i şâha
Arz-ı hâl eylesin o dergâha (İhyâ)*

*Dilden ifâya ictinâb ederim
Arz-ı hâl etmege hicâb ederim (Lebîb)*

*Arz-ı hâle edip güşâde lebi
Hüsn-i ta'bîr ile gözet edebi (Lebîb)*

Arz idem hâl-i dil-i nâ-çârımı

Dinle şâ'ir sözüdür güftârımı (Sabrî Mehmed) (Yıldız, 2019: 995, 998, 1008, 1009, 1012, 1012, 1014, 1015, 1015, 1021, 1022, 1022, 1023, 1023, 1024, 1028).

Âşık Çelebi, ahvalini yeryüzünde Allah'ın gölgesi olan padişahın kapısına arz etmek ister. Edirneli Nazmî, hâlini arz etmeden önce memduhun övgüsünü yapmak ister. Rahimî, padişahın kapısına hâlini küstahça arz eyler ve memduhu iyiliklerin kaynağı görür. Yetim, memduhun kapı eşiğine zillet içindeki hâlini arz eder. Bu hâlin lütfedilip görülmesi durumunda incinilmemesi gerektiğini belirtir. Güftî, hâlini arz etmek için memduha varır. Sıkıntısını içinde bulunduğu durum ile arz etmek ister, şikâyetini dile getirir. Nâbî, maksadına erişememiş olmasını ve başına gelenleri yazacağını arz eder. Cömertlikte deniz gibi olan memduhtan, fakir olan kendinin arzuhâline kulak vermesini ister. Ona bağlı bir kul olduğunu ve arzuhâlini işitmesini bekler. Memduh, böylelikle bülbül gibi feryat eden kulumu susturmuş ve sakinleştirmiş olacaktır. Feyzî Halil, fakir bir kul olan kendinin arzuhâline merhametli, cömert ve yardımsever memduhtan bakmasını ister. Feyzullah Nâfiz, dünyada bir benzerinin bulunmadığı memduha hâlini arz etmesinin bir nimet olduğunu söyler. Ondan arzuhâlini insaf ve lütuf ile işitmesini ister. İhya, memduhun bulunduğu yeri, onun temiz kapısını hâlini arz edeceği bir dergâh olarak değerlendirir. Lebîb, memduha arzuhâlini sunmayı bir edep meselesi görür. Hatta bu arzuhâl işi, kendisi için utanılacak durumdur. Eğer arz etmek için ağız açılacaksa bu işin de bir usulü vardır. Ağızdan çıkacak sözler, güzel ve edepli olmalıdır. Sabrî Mehmed, çaresiz gönlünün hâlini, bir şair sözü olarak arz etmek ve memduh tarafından dinlenmek ister.

"Manzum arz-ı hâller, arz-ı hâli yazan şairin hayat hikayesi, eserleri, aldığı görevler, dönemin devlet adamlarıyla olan ilişkisi, beklenti ve isteklerini dile getirme biçimi vb. birçok konuda bilgi içermeleri nedeniyle edebî ve tarihî değere sahip eserlerdir." (Batislam, 2008: 217).

4. Arz-ı hâl kavramının bazı türkülere yansımaları

Sivas Valisi Hızır Paşa'nın hışmına uğrayan Pir Sultan Abdal, idam edilmeden önce âdeta son sözlerini, ahvalini şu şekilde terennüm etmiştir.

Sivas ellerinde sazım çalınır

Çamlı beller bölük bölük bölünür

Ben yardan ayrıldım bağrım delinir

Kâtip ahvalımı yaz Şah'a böyle (Cengiz, 2022: 136).

Urfa yöresine ait aşağıdaki örnekte âşık, sultandan bağış dilenmektedir. İçi kan ağlayan âşık, o kadar derbeder durumdadır ki sultana kanlı gözyaşlarıyla arzuhâl yazıp arz etmeye gelmiştir.

Arzuhâl için sultana geldim

Sailem lütfun ihsana geldim

Kanlı yaş ile arzuhâl yazdım

Ol şehinşaha (eman eman) sunmaya geldim (2256). ("Arzuhâl için, 2016").

Dostu görmenin önemi ve güzelliği, Malatya yöresinden alınan şu örnekte arz edilmiştir. Örnekte sevilen ve güvenilen yakın arkadaşın yüz güzelliğini temaşa etmenin bir lütuf olduğu belirtilmiştir.

Arz eyledim dostu görmeye geldim

Ne keremdir dostum cemalin gördüm

O güzel cemalin seyran eyledim (1453). ("Arz eyledim, 2016").

Sevgilinin yüzünün güle benzetildiği ve ona mektup yazılmak istendiği Samsun yöresine ait aşağıdaki örnekte âşığın amacı, kendi hâlini sevgilinin huzurunda arz etmektir. Âşık, sevgiliye kavuşma derdine düştüğünden bu yana, divane olmuştur. O, sevgiliye sadece hayattayken tutkun değildir. Âşık, ölümünden sonra da ona derin bir sadakatle bağlıdır. Çünkü, öldükten sonra yönünün âdeta bir kutsal mekân gibi gördüğü sevgiliye çevrilmesini vasiyet etmiştir.

Bir mektup yazayım gül yüzlü yâre

Gelsin arz eyleyim hâlimi benim

Derdine düşeli oldum divane

Ölürsem yâre çevirin yönümü benim (427). (“Bir mektup yazayım, 2016”).

Arz etme hususunun ele alındığı Konya yöresine ait aşağıdaki örnekte çaresizlik duygusu hâkimdir. Âşık, perişan hâlini arz edecek, hâlini anlayıp kendini teskin edecek bir merci bulamamaktadır. Zalimin zulmüne uğramış olmanın verdiği onulmaz bir derde düşmüştür. Âşık, Tanrı’ya ya kendini kurtarması ya da canını alması için yakarıyor.

Acep kime arz eylesem hâlimi

Mevlam kurtar ya al benim canımı

Nice gıydın bana Tanrı zalimi

Mevlam kurtar ya al benim canımı (4477). (“Acep kime, 2016”).²

Kader anlayışı bazı şairlerde şikâyet ve itaat mercii olarak değerlendirilmiştir. Şairler, çoğu zaman hayatta başına gelen bela ve musibetlerin sebebi olarak kaderi görmüşlerdir. Alın yazılarının kötü yazıldığını, bunun değiştirilemeyeceğini, kurtuluş yolunun ise durumu kabullenip boyun eğmek olduğu sonucuna ulaşmışlardır. “Şairler ve ozanlar, şikâyet ve itaat makamı olarak değerlendirdikleri kadere bazen isyan etmiş, bazen onu yermişlerdir. Sonuçta onlar için tek çıkar yol kaderin hükmüne boyun eğmek olmuştur.” (Yılmaz ve Çalkan, 2018: 1336).

Türk halk edebiyatının 19. yüzyıldaki önemli temsilcilerinden biri olan “Sümmani’ye ait aşağıdaki şiir, zamanla türkü formuna dönüşmüş ve bu dönüşüm esnasında birtakım değişikliğe uğramıştır.” (Erdem, 2022: 213). Şiirin değişim göstermiş türkü formundan alınan aşağıdaki dizelerde şair; dertlerinin, kara bahtlı oluşunun kaynağı olarak kaderi görmüştür. Bahtının ezelde kara yazılmasından dolayı derdine derman bulamadığını ifade etmiştir. Herkesin arzuhâlinin dostlara sunulduğunu, kendinin arzuhâlinin ise rüzgâra kapıldığını vurgulamıştır. Bu durumda şair, kara bahtlı; diğer insanlar ise talihli olmaktadır.

Ervah-ı ezelde levh-i kalemde

Bu benim bahtımı kara yazmışlar

Herkes dosta salmış arzuhâlini

Benimkini ürüzgara yazmışlar (Erdem, 2022: 213, 214).

“Sanat ve sözlü tarih ürünleri olarak sosyal tarihimizi aydınlatan halk türküleri, olgular ve olayların insanın iç dünyasındaki etki, izlenim ve algılanma biçimlerini yansıtır. Bir gurbet merkezi olan İstanbul da türkülere konu olmuş ve gurbet duygusunu yaşatmıştır.” (Mirzaoğlu, 2019: 851). Asya ve Avrupa kıtalarına köprü görevi gören İstanbul, birçok unsurun olduğu gibi gurbetin de başkenti olarak tanımlanabilir. Yeri ve önemi hakkında sayısız araştırma yapılan ve başlı başına bir tarih olan İstanbul, aşağıdaki türküde bir gurbet diyarı olarak ele alınmıştır.

² Urfa, Malatya, Samsun, Konya yörelerine ait örneklerde türkülerin “TRT Türk Halk Müziği Repertuvar” numaraları ( ) işaretleriyle gösterilmiştir.

İstanbul yolları uzakta uzak

Yoluna koymuşlar demirden direk

Bu yıl da gelmezsen arzuhâl yazak

Gel gel aman (Mirzaoğlu, 2019: 851).

5. Sonuç

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana duygu ve düşüncelerini sözlü veya sözsüz iletme çabası içinde olmuştur. Çok yönlü ve gelişmiş bir sistem olarak tanımlanan dil sayesinde, insanlık tarihi boyunca vücuda getirilen eserleri anlamak ve açıklamak mümkündür. Yahya Kemal'in "Kökü mazide olan atiyim." (Özdemir, 2007: 253) mısrası, dilin geçmişle gelecek arasında köprü vazifesi kurduğunu gösterir. Kültür, tarih, edebiyat ve medeniyet unsurlarının gelecek kuşaklara ulaştırılması, kültürel mirasın aktarılmasındaki temel başarı, dili kullanmadaki etkinlik ve beceriye bağlıdır.

Düşüncenin ve aklın aynası sayılan dil, düşünceyi somutlaştırma noktasında aktarım görevinde bulunan bir araçtır. Dil ile düşünceler ortaya konulabilmekte, düşüncenin bir başkasına aktarılması ve bir başkasının düşüncesi anlaşılabilir. Böylelikle dil; anlatmak, istemek, bildirmek, öğrenmek, öğretmek, savunmak, ikna etmek, duyurmak, iletişim kurmak, yönetmek, sohbet etmek, bilgi vermek, etkileşimde bulunmak, tepki göstermek gibi insani olan her ihtiyacın giderilmesinde en etkili yol olmuş ve vazgeçilmez hâle gelmiştir.

Konuşma sırasında akla gelen birçok konu içinden hangilerinin seçileceği ve nasıl ifade edileceği, iç dünyanın oluşmasında çok büyük bir katkısı olan dile ve dili kullanma yeteneğine bağlıdır. Ölçülü ve etkili beyan etme hususunda birçok örnekten biri olan "Boğaz dokuz boğumdur, boğa boğa söyler." atasözünde akla gelen her sözün olduğu gibi söylenmemesi, beyin süzgecinden geçirilmesi, aksi takdirde düşünmeden, tartılmadan söylenen sözlerin söyleyen ve dinleyen üzerinde problem oluşturabileceği vurgulanmıştır.

Ana dili, anneden, yakın çevreden öğrenilen, insanın bilinçaltına yerleşen ve toplumla en güçlü bağları kurmaya yarayan dildir. Duygu ve düşünceler ana dilinde en doğru ve etkili biçimde sunulur. İnsan ana dilini öğrenmez, edinir. Yani süreç bilişsel değil edinimsel gerçekleşir. İnsan, doğal ortamı içinde konuşma becerisi ve alışkanlığı kazanır. Sonra okuduğu kitaplar, katılım sağladığı etkinlikler ile bilgi düzeyini ve donanımını artırır. İnsan, dilini doğru, güzel ve etkili kullanma becerisini geliştirmek için bilgisini artırmasının yanında, bilgiyi sunma ihtiyacı da duyar. Doğru rol modelleri takip veya taklit ederek düşüncesini en etkili biçimde aktarma olanağı bulur. Söylenenlerin dinleyen tarafından amaçlandığı şekliyle algılanması önem arz eder.

Dil bilinci gelişmiş ve dile hâkim olan insanlar arzularını, şikâyetlerini resmî veya gayriresmî durumlarda daha etkili biçimde arz etmişlerdir. Maksatlarını tam ortaya koymuş ve ilettilerini, arzuhâllerini sorunsuz bir şekilde alıcıya aktarmışlardır.

Dilekçe anlamına gelen arzuhâl, bir isteği, bir şikâyeti duyurmak veya herhangi bir konuda bilgi vermek için resmî veya özel kurum ve kuruluşlara, gerçek ve tüzel kişilere yazılan imzalı başvuru yazısıdır. Fakat bir talebi dile getiren dilekçe, sadece resmî organlara takdim edilen imzalı bir yazı değildir. Bu tamlamayı insanın içinde bulunduğu hâlinin arz edilmesi, içini dökmesi, meramını anlatması vb. anlamıyla da değerlendirmek mümkündür. İnsanın arzuhâli hayatının her aşamasında önemli ölçüde yer almaktadır. İç dünyaya ait duygu ve düşüncelerin anlatılması, aktarılması ihtiyacı ortaya çıktığında burada bir arz, beyan söz konusudur.

Kişi, arz ettiği, bahsettiği zaman muhatabından aldığı olumlu veya olumsuz tepkiler sayesinde kendi varlığının farkına varmaktadır. Anlatan ve paylaşan insan içini boşalttığı için kendini rahat hisseder. Böylece içine yeni şeyler alarak bir devinim yaşar. Enerji verici ve

rahatlatıcı bir döngü içine girer. Anlatacak muhatap bulamayan bazı kişiler de rahatlamak, negatif enerjiden kurtulmak için içlerini kâğıda dökerler. Bunun yanında rahatlamayı tabiatın dinlendirici ortamında arayanlar da vardır. Burada kişi, suya, ağaca vb. tabiat unsurlarına iç dünyasını döküp rahatlama arayışı içine girebilir. Özellikle Divan şiirinde insan dışı varlıklar olan gönül, felek, kalem, rüzgâr, akıl gibi unsurlar; şair tarafından konuşmak, dertleşmek için muhatap alınmıştır.

Güzel sanatların veya müziğin herhangi bir dalında faaliyet göstermek, bunlarla ilgilenmek de insanın bir çeşit kendini ifade etme ve dinlenme yöntemidir. Anlatma, arz etme noktalarında aciz kalan bireyler, doğru bir biçimde ifade edemedikleri duygu ve düşüncelerini içine atarlar. İçe atılan duygu ve düşünceler birikir, bir yük hâline gelmeye başlar ve önemli olan bu yükten kurtulmaktır.

Geçmişten günümüze Türk edebiyatının değişik dönemlerinde şairler, kendilerini alt makamda, sevgiliye ise arz makamında görmüşlerdir. Onlar, içinden geçenleri bir üst makam olan sevgiliye ulaştırma gayretinde olmuşlardır. Aynı durum türkülerde de kendini hissettirmiştir. Ozanlar, iç dünyalarını sazın teline vurarak terennüm etmişler, dinleyenlerin de bam tellerine dokunmuşlardır.

Bu çalışmada arzuhâlin bir talebi, şikâyeti konu alışı, imzalı olarak resmî makamlara arz edilen dilekçe oluşuna, arz ve rica durumunun nasıl belirlendiğine değinilmiştir. Arzuhâlcilik bir meslek olarak ele alınmıştır. Mesleğin zamanla önemini yitirmesi fakat, insanın genel anlamda arzuhâlinin varlığını koruyacağı ve her türlü değişime karşı daha da önemini artıracığı vurgulanmıştır. Arzuhâlin dile hâkim olarak aktarılmasının sağlıklı iletişimi sağlayacağı belirtilmiştir. Arz-ı hâl kavramı, Türk edebiyatının bazı dönemlerinden seçilmiş örneklerle vurgulanmış, bu konuda farkındalık oluşturulması ve konuya genel bir bakış açısı kazandırılması amaçlanmıştır.

Kaynakça

- Aydmer, M. (2016). Dönemin Kaynakları ve Arşiv Belgelerine Göre Koca Râgıp Mehmed Paşa'ya Dâir Bir Portre Denemesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 4, s. 1-36.
- Batıslam, H. D. (2008). Divanlardaki Manzum Arz-ı Hâller. *Turkish Studies*, 3/1, s. 209-218.
- Bezirci, A. (1983). *Ahmet Haşim Hayatı, Şairliği ve Seçme Şiirleri*. İstanbul: Bilpa Yayıncılık.
- Bilgin, A. A. (2014). Türk Tasavvuf Edebiyatının Mahiyeti. *Türkiyat Mecmuası*, S. 1, s. 1-13.
- Cengiz, D. (2022). Pir Sultan İzleği. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, S. 37, s. 129-138.
- Ceran, D. (2007). Cahit Zarifoğlu'nun Menziller Şiirine Bir Bakış. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 18, s. 181-186.
- Dilaçar, A. (1995). *Kutadgu Bilig İncelemesi*, Ankara: TDK Yayınları.
- Doğan, M. N. (2009). *Fatih Divanı ve Şerhi*, İstanbul: Yelkenli Yayınevi.
- Düzdağ, M. E. (2014). *Safahat Mehmet Âkif Ersoy*, İstanbul: İnkılâp Yayıncılık.
- Eckmann, J. (1988). *Çağatayca El Kitabı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

- Enginün, İ. (1982). *Abdülhak Hâmid Tarhan Bütün Şiirleri-2*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2004). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergin, M. (1995). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Eş, A. (2018). *Sezai Karakoç ve Cahit Zarifoğlu'nun Şiirlerindeki Ortak Temaların Mukayesesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göçgün, Ö. (1987). *Ziya Paşa*. İzmir: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Karaer, M. N. (1988). *Karacaoğlan*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kaplan, M. (2013). *Şiirin Sultanı Bâkî*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Kesik, B. (2009). Koca Râgıb Paşa'nın Şiirlerinde Sebk-i Hindî Tesiri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S. 2, s. 150-169.
- Kınay, N. (2013). Sanat Eserinde Bir Değer Olarak Güzelliğin Açılımı: Nedim'in "Bir Safâ Bahş Edelim Gel Şu Dil-i Nâşâda" Şarkısı, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 50, s. 181-192.
- Korkmaz, F. (2016). Ziyâ Paşa'nın Arz-ı Hâl'i Üzerine Bir Değerlendirme. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, S. 4, s. 53-65.
- Mazıoğlu, H. (1986). *Fuzûlî ve Türkçe Divanı'ndan Seçmeler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Mirzaoğlu, F. G. (2019). Gurbet Türkülerinde İstanbul İmgesi: "Yârim İstanbul'u Mesken mi Tuttun". *Folklor/edebiyat*, S. 100, s. 849-859.
- Ocak, T. (2002). XVII. Yüzyıl Şâiri Nefî ve Kaside. *Türkbilig*, S. 3, s. 63-82.
- Özdemir, M. (2007). Yahya Kemal ve Geleneği Yanlış Yerde Arayan İki Edebî Topluluk: Nev-Yunanîler ve Nâyiler. *SAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 14, s. 252-265.
- Şenderin, Z. (2012). Turgut Uyar: Sanat Hayatı ve Eserleri. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 1, s. 143-162.
- Topallı, E. (2010). 19. Yüzyıldan Günümüze Arzuhalçiler: Oryantalist Resimler Paralelinde Tarih ve Sosyolojik Arka Plan. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 18, s. 61-85.
- Uçman A. ve Akay H. (2007). *Rübâb-ı Şikeste Tevfik Fikret*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Uyar, T. (2017). *Büyük Saat*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Üst Erdem S. (2022). Fuzûlî'den Erzurumlu Emrah'a ve Sümmânî'ye İzler. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 40, s. 204-234.
- Yeni, E. B. (2021). Tevfik Fikret'in Şiirlerinde En Sık Geçen On Kavram ve Bunlardan "Hayat"ın Kavram Alanı. *Kültürk Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 4, s. 221-239.
- Yıldız, E. (2019). Küçük Mesnevilerle Yazılan Arz-ı Hâller. *Estad Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 2, s. 988-1035.
- Yıldız, M. (2009). Yûnus Emre Külliyyatı. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 15, s. 189-191.

Yılmaz, S., Çalkan R. (2018). Duygu ve Düşüncelerin Dili Türküler Üzerinden Anadolu Halkının Kader Algısı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 60, s. 1328-1338.

Zarifoglu, C. (2017), *Şiirler*. İstanbul: Beyan Yayınları.

İnternet Kaynakları

Acep kime arz eylesem hâlimi. (2016). Erişim adresi: <https://www.repertukul.com/ACEP-KIME-ARZ-EYLESEM-HALIMI-4477>

Akkuş, M. (2018). Nefi Divanı. Erişim adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57741,nefi-divanipdf.pdf?0>

Arz eyledim dostu görmeye geldim. (2016). Erişim adresi: <https://www.repertukul.com/ARZEYLEDIM-DOSTU-GORMEYE-GELDİM-1453>

Arzuhâl için sultana geldim. (2016). Erişim adresi: <https://www.repertukul.com/ARZUHAL-ICIN-SULTANA-GELDİM-2256>

Bir mektup yazayım gül yüzlü yâre. (2016). Erişim adresi: <https://www.repertukul.com/BIR-MEKTUP-YAZAYIM-GUL-YUZLU-YARE-427>

<https://sozluk.gov.tr/>

Kaçalın, M.S. (?). Kutadgu Bilig. Erişim adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10716,yusufhashacibkutadgubiligmustafakacalinpdf.pdf?0>

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.